

Demet Dergisi'nde Kadın ve İlerleme Anlayışı

Women and Understanding of Progress in Demet Magazine

Tülay Keskin*

Öz

1908 yılında İstanbul'da yayınlanan kadın dergisi olan ancak yedi sayısı çıkarılabilen Demet Dergisi'nde yer almış yazılar incelenmiştir. Bu incelemede dergideki yazılardan ve okuyucu mektuplarından alıntılar yapılarak kadınların eğitim taleplerinin haklı çıkartılması işlevini gören kadın-ulus-ilerleme üçlemesi ve toplumla ilgili görüşler üzerinde durulmuştur.

Kadın toplumdaki tüm sorunların kaynağı olarak görülmüş kadının geri kalmışlığının toplumun ve bütün olarak ulusun Batı karşısında geri kalmışlığa neden olarak görülmüştür. Kadınların "iyi bir eş, iyi bir anne" olmak görevlerini yerine getirebilmeleri için bedenlerinin sağlıklı olması, cehaletten kurtulması ilim ve irfan sahibi olmaları gerekmektedir. Kadınlık alanları içinde görevlerini en iyi şekilde yapabilmeleri içinde eğitim almalıdırlar.

Demet Dergisi'nde yayınlanan fikirler sırasıyla kadın ve ilerleme, kadın ve ulus, annelik kavramı ve ilerleme, kadın ve eğitim başlıkları altına incelenmiş ve son olarak dergi ile ilgili eleştirel görüşlere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Demet Dergisi, Kadın, İlerleme, Ulus, Annelik, Eğitim

Abstract

Demet(Bouquet), a woman magazine which was published in İstanbul in 1908 and could only be printed for only seven issues has been studied. During the study especially the woman-nation-progress trio, which was used as functionally for the justification of women's education demand, has been emphasized and by also by quoting from reader feedbacks, views of the society on the trio has also been presented.

The backwardness of the society was attributed to the backwardness of the woman in the society, thus woman was seen as the source of all problems in the society. For woman to perform their duties as a "good wife and a good mother" they had to be physically healthy, had to be cleared from ignorance, and had to learn

* DTCF. Tarih Bölümü Doktora Öğrencisi

and comprehend science. They had to be educated to perform their best in their womanhood duties.

In this paper the ideas published in the Demet magazine has been studied under the headings of woman and progress, woman and nation, the concept of motherhood and progress, woman and education and finally critical views on the paper has been presented.

Key Words: *Demet Magazine, Woman, Progress, Nation, Motherhood,, Education*

Osmanlı İmparatorluğunda 19.yüzyılda modernleşme 17. ve 18. yüzyılın geleneksel reformlarından farklı olarak sosyal, kültürel ve geleneksel kurumları da etkilemiştir. Geleneksel kurumların yanında modern kurumların oluşturulması toplumda bir ikiliğe neden olmuştur. Osmanlı toplumunda kadın sorununun ortaya çıkması ve kadın ve aileyle ilgili sorunların gazetelerde tartışılmaya başlanması Tanzimatın aşırı batıcılığına ve istibdada tepki olarak ortaya çıkan Genç Osmanlılar hareketinin temsilcileri Namık Kemal, İbrahim Şinasi'nin yazılarıyla başlamıştır. Genç Osmanlılar Avrupa'nın ulusal liberalizm fikirlerinde etkilenecek Batı'nın "ilerleme" kavramıyla "uyumlu bir İslam devleti"nin sentezini oluşturmaya çalışmışlardır. 19.yüzyılın sonları 20.yüzyılın başında islam dünyasında kadınların durumunu evrimleştirmeyi hedef alan eğitilmiş, milliyetçi ve genellikle erkek seçkinlerden kadınları haklarıyla ilgili eğitim, cinslerin ayırımı, örtünme ve çok karılık sorunlarına yoğunlaşan ve "ilerleme"yi hedef alan gündemleriyle ve islami devletin modernizmle bağdaşabileceği sorunuyla reformcuların ortaya çıkışına tanıklık etmiştir¹. Genç Osmanlılar'ın kadınların özgürlüğünün ilk savunucuları olarak bu zamanlarda ortaya çıkmaları ve daha sonraki reformlara temel oluşturmaları da bu yüzden şaşırtıcı değildir. Osmanlı imparatorluğunda 1908 devriminin yarattığı özgürlük ortamında sansürün kaldırılmasıyla yayım hayatı canlanmış ve gazetelerin sayıları da artmıştır .

Canlanan ve kısa ömürlü olan basının örneklerinden biri olan Demet, İstanbul'da yayımlanmaya başlayan ve sadece yedi sayı çıkabilen kendisinin serlavhasındaki ifadesiyle "Edebi, ilmi, siyasi, hanımlara mahsus haftalık musavver mecmuadır ve çarşamba günleri intişar eder. Nüshası 2 guruştur ve imtiyaz sahibi Hakkı Behiç, başmuharriri ise Celal Sahir (Erozan) musavviri Server İzzet'tir. Abone bedeli İstanbul senelik 90 altı aylık 50 guruş taşra senelik 120 altı aylığı 65 kuruştur. Osmanlı Kadınlarının menafi umumiyesine hadim ve sanayi-i nefiseye dair her türlü muharrerat ve asar

¹ Deniz Kandiyoti *Cariyeler Bacılar Yurttaşlar içinde* "Kadın, İslam ve Devlet", Metis Yayınları, (İstanbul:1997) s.87

sanat kabul ve neşrolunur. Neşrolunmayan asar iade olunmaz. İdarehanesi Babıalî civarında daire-i mahsusadır". Serlevhanın altında adedi, Rumi yayınlandığı tarih, gün yıl ve cilt kayıtları yer almaktadır.

Hilal Matbaası tarafından 17 Eylül 1908 (30 Kasım 1908) tarihinde yayımlanmaya başlamış 29 Teşrin-i Evvel 1324 (11 Ocak 1909) tarihinde ise yayım hayatı sona ermiştir². Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı tarafından yayımlanan Eski Harfli Kadın Dergileri Bibliyografyasında Demet Dergisi'nin dizinine yer verilmiştir. Bununla birlikte her sayının sadece Rumi tarihleri belirtilmiş olduğundan tarihlerin Miladiye çevrilmesini uygun görüp yazının sonuna ekledik³.

Demet editörleri tarafından "mecmua (dergi)" olarak adlandırılmışsa da mecmuanın yanı sıra gazete olarakta hem dergide yayımlanan yazılarda hem de diğer dergilerde örneğin Davul adlı mizah dergisinde gazete olarak nitelendirilmiştir⁴. Tobias Heinzelmann Cem, Kalem ve Karagöz gibi mizah dergileri ışığında Osmanlı Karikatüründe Balkan Sorununu incelediği kitabında da "dergi" ve "gazete"nin eşanlamlı olarak kullanıldığı 1908-1914 yıllarında henüz iki kelime arasındaki anlam farkının günümüzdeki kadar belirgin olmadığını söylemiştir⁵. Gazete ve dergi arasındaki anlam farkının belirgin olmamasının sadece mizah dergileriyle sınırlı olmadığını incelediğimiz kadın dergileri için geçerli olduğunu söyleyebiliriz.

1908 Devrimi'nin gerçekleştiği ortamdaki siyasal ilerleme kavramını oluşturan fikirler Demet Dergisi'ndeki yazılara da yansımıştır. Yazılarda toplumun ilerlemesi, kadının ilerlemesi, kadının eğitimi ve aile içindeki yeri ile ilgili bir döngü olduğu göze çarpmaktadır. Kadın ve ilerleme kavramından başlayarak, Demet Dergisi'nde yayınlanmış yazıların incelenmesi suretiyle kadın ve aile ile ilgili yaratılan işlevsel söylem yazımızda ortaya konulmaya çalışılmıştır.

² Rumi tarihlerin Miladi tarihe çevrilmesinde başvurulan kaynak: Yücel Dağlı, Cumhure Üçer, *Tarih Çevirme Kılavuzu, cilt.5* (Türk Tarih Kurumu: Ankara: 1997)

³ Zehra Toska, Serpil Çakır et.al, *İstanbul Kütüphanelerindeki Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası*, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Metis Yayınları :1993) ss.24-27 ayrıca bakınız Hasan Duman, *İstanbul Kütüphanelerindeki Arap Harfli Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu (1828-1928)*, (İstanbul: ICICA, 1986) ; Eski Harfli Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu, c.1 (Ankara: Milli Kütüphane Yayınları, 1963); Emel Aşa *1928'e Kadar Türk Kadın Mecmuaları*, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi: İstanbul, 1989) ; Serpil Çakır , *Osmanlı Kadın Hareketi*, (İstanbul: Metis Yayınları, 1994), Aynur Demirdirek, *Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikayesi*, (Ankara: İmge yayınları, 1993), Türkiye'de Dergiler ve Ansiklopediler 1849-1984'ün içinde Aynur İlyasoğlu- Deniz İnel, *Kadın Dergilerinin Evrimi*, (Gelişim Yayınları: İstanbul, 1984).

⁴ Palmira Brummet, *Image and Imperialism in the Ottoman Revolutionary Press , 1908-1911* (State University of New York Press: 2000), s. 5

⁵ Tobias Heinzelmann, *Osmanlı Karikatüründe Balkan Sorunu 1908-1914*, Çev. Türkis Noyan (İstanbul:Kitap Yayınevi: 2004).

Kadın ve İlerleme

19.yüzyılın sonları 20.yüzyılın başlarında yayımlanan diğer gazetelerde de yaygın olarak dile getirilen bir kavram olan “terakki” yani ilerleme anlayışı kadın gazete ve dergilerinde de yer almıştır. İmparatorluğun geri kalmışlığına ve çöküşüne bir çare arayan tüm siyasal düşüncelerde yer alan “ilerleme” kavramı kişilerin siyasal fikirlerine göre farklı anlamlar kazanmıştır.

Kadınlar, ilk defa siyasi yazılarla Demet Dergisi’nde tanışmışlardır. Dergiye yazan kadın yazarlardan bazıları Nigar bint-i Osman, Jülide, Ulviye, Neziye, Şiven Peride, Ruhsan Nevvare, İsmet Hakkı Hanım, Halide Edib (Adıvar) ve Selanik’teki Kırmızı Beyaz Kulübünün kurucuları olarak sayılabilir.

Derginin ikinci sayısında derginin amacı kadınların çıkarlarını korumak, fikirlerini yansıtmak, yazılarını yayımlamak, kadınları edebiyat ve bilim hakkında bilgilendirerek Osmanlı kadınlarının ilerlemesini ve Osmanlı medeniyetinin yükselmesini sağlamak olarak şöyle ifade edilmiştir:

Emelimiz pek safdır. Kadınlarımızın tenvir-i fikirlerine hizmet etmek, onlara haftada bir kere birkaç an-ı edebi ve ilmi imrar ettirmek istiyoruz. Gazetemiz edebi, ilmi ve siyasidir. Arasına eğlenceye dair zarif resimler de bulunacak ve mu’assır olan herşey mesliğimiz dahilindedir...⁶

Çağdaş, derginin ifadesiyle muassır olan her şeyi ilgilendikleri konu içinde gören anlayışlarıyla yayımcılar modernleşmeden ve Osmanlı kadınlarının “ilerlemesinden” ne anladıklarını amaçlarında şöyle dile getirmişlerdir:

Meramızı Osmanlı kadınlığının terakkisine şu suretle Osmanlı medeniyetinin tealisine hizmettir çünkü biz mütekaddiriz ki bir millette kadınların tarzı hayat ve seviye-i efkar ve hissiyatı o milletin mir’at-ı terakkisidir. Terakki ve temeddün gibi ali hedefe doğru ciddi bir azim ile tevcih edenlere zaaf ve acz ne kadar uzaktır... Kadınlarımızın en aciz ihtiyacı maariftir. En evvel çalışacağımız bu olmalıdır. Hiç bilenle bilmeyen bir olur mu diyen din maarifin en birinci hamisidir ve maarif sayesinde ati-i nisvan istenilen istediğimiz münevviyetle tayin edecektir tecelli edecektir. “Demet” bu maksadı mukaddesin aciz fakat samimi bir hadem ve mercidir⁷.

Osmanlı kadınlarının hayat tarzları, fikir düzeyleri ve hislerinin milletin durumunu bir ayna gibi yansıttığından kadınların ilerlemesinin Osmanlı medeniyetinin de yükselmesi anlamına gelecektir. Bu nedenle de kadınların

⁶ Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, (Metis Yayınları:İstanbul, 1996) s.32 ; Fazıl Ahmet , Celal Sahir (Erozan) ,“Kariatımıza” *Demet aded.* 2, s.17

⁷ Fazıl Ahmet , Celal Sahir, “Kariatımıza”. *Demet aded.* 2, s.17

birincil ihtiyaçları eğitimidir. İnsanlığın kadınlarla yükseleceğine ve bu konuda üzerlerine düşenin “İlerleme” olduğunu yazan kadın yazarlardan Ulviye bint-i Asım'ın Demet'in üçüncü sayısında Halide Edib'e ithafen yazdığı şiirde Kadınlık dünyasını bu amaç için savaşıarak cehalet uykusundan uyandırma görevlerini şu dizelerle dile getirmiştir :

Eder suud ve tealli kadınlarıyla beşer
 Bu memleket bize muhtaç iken niçin duralım?
 Kadınlık alemini cehd edüb uyandırılım
 Biz meder an terakki değil mi hemşire?
 Şu hakkı etmeli ilka vatanda her fikre
 Ki 'mehdi sallayan eller cihana hükmeder' ⁸

Ulviye bint-i Asım, Demet'in yedinci sayısında yayımlanan bir diğer şiirinde de ilerlemeye var olan ihtiyacı belirtmiştir. Bu dönemde vurgulanan “ilerleme” düşüncesini Osmanlı imparatorluğunun batının maddi kültürüyle karşılaşması ve teknik alandaki ilerlemesini fark etmesi karşısında geliştirdiği tutum içerisinde değerlendirilmelidir. Geri kalındığının, ilerlemeye ve daha gelişmiş olan Batıyı yakalamak için büyük adımlar atılması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu sadece kadın dergilerinde vurgulanan bir fikir değildir aynı dönemin mizah dergilerini inceleyen Palmira Brummet'in çalışmasında aynı vurgu gözlenmiştir. “Otomobil Geçerken Şiir”inde toplumun batıya göre geri kalmışlığı, çok çarpıcı bir şekilde şu mısralarla anlatılmaktadır :

Elinde safha-i tarih pür ma'alisi
 Fütür içinde şu afakı bekleyen Türk'ün
 Açıldı netice ve maksad uzakta kaldı bugün
 Evet seviye-i irfanda garba nisbetle
 Görünce bizdeki noksanı sızıyor kalbim
 Bu hatveler mütenasib değil o süratle
 Nasıl yetişilir bilmem ki ah yarabbim!
 Geçende caddede olmuştu bagtaten peyda
 Bizim lisanda henüz ismi olmayan araba
 Ki bi nazar bile yetmezdi seyr ü suratine
 Göründü hinde-i hayret bugün dudaklarda
 Koşardık peşinden herkes görüp sokaklarda
 Kıyam eder gibi deha-i sanatına” ⁹

Osmanlı Meşahir-i Nisvanı adlı altında yayımlanan ve dönemin meşhur yazarlarının Osmanlı kadınlarına tanıtıldığı seride de Lugufet Fuat'ın yazısında Ermeni yazar madam Zabel Yesan'ın “ilerleme” fikri anlayışını tartışmıştır. Dönemin önemli erkek edebiyatçıları, Yesan'ın

⁸ Ulviye Bint-i Asım, “Hanımlarımız İçin (Şiir)”, *Demet aded.3* , s.33-34

⁹ Ulviye Bint-i Asım, “Otomobil Geçerken”, *Demet aded.7* , s.97

Fransız edebiyat dergilerinde yayınlanan makalelerini takdir etmelerine rağmen, Yesan'ın müsteşrik (Doğulu) olarak kaldığını ve Doğu'yu sorguladığını belirlemiştir. Yesan'ın ilerleme anlayışı "Batı medeniyetinden yararlanmalıyız fakat Osmanlı gelenek ve göreneklerini de korumalıyız" şeklinde ifade ediliyordu. Bu konu üzerine Lugufet Fuat şunları yazmaktadır:

Paris'te münteşir bazı edebi risalelerde yazdığı makaleler pek büyük edibler tarafından takdir edilmiştir. Mamafih, kendisi daima Şarklı hem Şarka pürsüş eden bir Şarklıdır. Kendisinin çok sevdiği fikirlerinden birisi de medeniyet-i garbiyeden müstefid olmakla beraber bize mahsus ahlak ve adatın muhafaza edilmesi fikridir¹⁰.

Derginin altıncı sayısında Milli Hikaye başlığı altında Halide Edib'in "Raik'in Annesi" romanı tefrika olarak yer almıştır¹¹. Bu romanında Edib Doğu ile Batı arasında bir ikileme kalmış olan Sırat karakterini toplumun sosyal değerlerine bağlı bir kişi olarak yüceltmıştır. Romanda yabancı bir dilin öğrenilmesi gerektiğine karar verilmiş fakat Türk kimliğinin unutulmaması gerektiği de vurgulanmıştır.

Demet Dergisi'ne yazılarıyla katkıda bulunan erkek yazarlardan Hakkı Behiç'te ilerleme fikrini ulusun ilerlemesiyle kadınlığın ilerlemesini eşit kılarak ifade etmiştir. Behiç'in "Siyasi: Ne Haldeyiz ve Neye Muhtacız?" başlıklı yazısında eşlerin eşitliğine olan ihtiyacın Milliyetçi/Batıcı erkek entelektüellerin söylemi tarafından nasıl desteklendiği ve kadınların hakları için çağrılar görülebilir. Ayrıca kadınlar ulusun anneleri olarak görüldüğü içinde kadınların namus ve iffeti ulusun namus ve iffeti olarak kabul edilir. Kadınların namus ve iffetlerine hanel getiren her hangi bir tecavüz ulusa karşı işlenmiş demektir. Bu eşitleme Behiç'in "Mümtaziyet-i Nisvan ve Kadınlara Hürmet" başlıklı yazısında açıkça ifade edilmiştir:

Kadın heyet-i içtimaiyenin namus-i müşterikidir. Ona uzanan dest-i tecavüz namus-i içtimaiyyeyi ihlal etmiş olur. Heyet-i içtimaiye de ihlal edilen namus müşterikinin intikamını vesait-i içtimaiyyede kanunisiyle almalıdır. Bu herkesin bütün efrad-i milletin bir taraftan hakkı bir taraftan vazifesi olduğunda şüphe yoktur. Bu hakka riayet bu vazifeyi icraya delalet etmeyen kadını bu kanuni tatbiki etmeyen hükümet muhtac-i islah bir nekasanı var demektir. Bu nekasanın telafisini talep ederiz¹²...

¹⁰ Lutufet Fuat, "Osmanlı Meşahir Nisvanı: Madam Zabel Yeseyan", *Demet aded.6*, s.82

¹¹ Halide Edib (Adıvar), "Raik'in Annesi", *Demet aded.6*, s. 88-92 Halide Edib'le ilgili daha ayrıntılı bilgi için Ayşe Durakbaşı, *Halide Edip: Türk Modernleşmesi ve Feminizm* (İletişim: İstanbul, 2000); Gülnur Can, *The Women in Halide Edip Adıvar, Aka Gündüz and Reşat Nuri Güntekin's Novels*, (Yüksek Lisans, 1997 :YÖK catalog no.62083)

¹² Hakkı Behiç, "Mümtaziyet-i Nisvan ve Kadınlara Hürmet", *Demet aded.7* , s.106

Görüldüğü üzere, yukarıda sunulan pek çok ilerleme fikrinde, toplumdaki tüm sorunların, yaraların kaynağı olarak kadının geri kalmışlığı görülmüş ve bu geri kalmışlığa çözüm olarak kadının ilerlemesi öngörülmüştür. Yani kadının ilerlemesi, kadın hakları yönünden değil, ülkenin ilerlemesine ve kurtuluşuna gerek olarak ele alınmıştır.

Kadın ve Ulus(Vatan)

Kadın ve ulus ya da vatan birbirine eşit olarak algılandığı için kaderleri birbirine bağlı görülmüştür. Bu özdeşleştirmenin sonucu olarak ulusun ilerlemesi için kadınlığın ilerlemesi gereklidir. Bunun için gelecek kuşakların yetiştiricisi, ulusun annesi olarak kadınların aydınlanması, eğitilmesi çok önemli bir vazifedir. Bir memleketin/milletin ruhu ve sosyal yaşantısının kalbinin kadın olduğu için vatanın hayatı, geleceği kadınların etkisine bağlıdır. Vatanın esir olmaması için kadınların ızdırabtan kurtarılması ve esir olmamaları için geleceğin yükseltilmesi, yüceltilmesi amacıyla kadınların ilerletilmesi için çalışılmalıdır çünkü yarınlar onların yetiştireceği yavruların elinde olacaktır. Bu görüşleri açıkça gösteren bir örnek olarak:

Hatta o vatan doğrudan doğruya Kadınların aguş-ı şefkat ve muhabbetine tevdi kılınmış, onun istikbali doğrudan doğruya onların yedine terbiyetlerine terk edilmiş olduğu için kadınlarımızı bizden daha iyi tenvir etmek vazifemizdir. Bir memleketin ruhi kadınlarıdır. Bir milletin bir heyet-i içtimaiyyenin kalbi kadınlarıdır. Binaenaleyh vatanın hayatı kadınların tesiratına kuvvetle merbudur. Vatana inen darbe milleti perişan eder kahr ve zillet doğrudan doğruya ve bütün şiddetiyle kadınları esir ızdırab eder: Kadınları muzdarib olan cemiyette baştan başa birinin ızdırab içinde yaşar. İşte bunun içindir ki istikbal-i tealiyle doğru şehper kuşe-i gayret olmak isteyen heyat-i medineye evvela kadının tealisine çalışmalıdır. Çünkü istikbal onların vereceği yavrular, onların yetiştireceği kahramanlar, onların teşci'i ve teşvik edeceği aslanlar elindedir¹³.

Aynı şekilde kadınların geleceğini ve ulusun geleceğiyle eşitleyen görüşünün sonucu olarak Hakkı Behiç kadın haklarını savunmaktadır. "Kadınlara hürmet etmeyen kadınların hukukunu pamal hakaret eden akvam zelil ve sefil olur vahşi ve müstekire sürünmeğe mahkum bir serseri kafilesinden ibaret kalır¹⁴".

Kadınlara karşı yapılan saldırılar ve rezil olaylara ilgili değerlendirmeler "Esef ve Hayret" yazısında şu şekilde yer almıştır.

¹³ Hakkı Behiç , "Siyasi: Ne Haldeyiz ve Neye Muhtacız?", *Demet aded.5*, s.79 ve benzer düşünceler Hakkı Behiç, "Mümtaziyet-i Nisvan ve Kadınlara Hürmet", *Demet aded.7*, ss-105-107'de belirtilmiştir.

¹⁴ Hakkı Behiç, "Mümtaziyet-i Nisvan ve Kadınlara Hürmet", *Demet aded.7*, s.106

Bir takım erazil karanlık tedbirlerle birkaç saf ve gafil fikirleri kandırmışlar, öteden beri de münasebetsiz bazı harekete sevk ediyorlar. Bu harekattan en evvel mutezarir olanlarda kadınlarımızdır. Bu hafta içinde tecavüzlerin birkaç kadının çarşaflarını yırtmak derecesine vardığını duyduk. Tecavüz ettikleri namus milletindir . Biz kadınlarımızı esir etmek için mi hür olduk sanıyorlar? Zalim olmak için mi mazlumluktan kurtulduk zannediyorlar? Kadınlar maddeten zayıf ve aciz olsalar bile manen kuvvetlidirler şayan-ı hürmettirler zira kadın valide-i millettir. Validesini tahkir edenler kadar şayan-i hakaret kim vardır?¹⁵

Derginin yedinci sayısında Zabita Nezaretinin resmi bildiriyle onaylanarak kadınlara karşı yapılan bu saldırılarla ilgili eleştiri yazısı yayımlanmıştır. Hakkı Behiç "Kadınlarımızın Muhafaza-ı Hukuku" yazısında olayı şöyle değerlendirmiştir:

Zabita Nezareti bu resmi beyanatıyla üç hadisenin vukuunu tasdik ediyor: Çarşudaki ve Ayasofya'daki vakalar. Herkesin ba-husus zaptiye nezaretinin bilmesi icab eden bir şey vardır: Kadınlar cemiyette müstesna bir mevki işgal ederler; onların muhafaza-i hukuku her şeyden akdemdir. Bu tebligatın sıhhatine nasıl inanmak kabul olur ki mesela 5, 10 gün evvel birkaç hanım Şehzade camiinde bazı kimselerin ellerinde çakı bulunduğu halde kadınların çarşaflarını parçaladığını görmüşler! 3, 4 gün evvel Beyazıdta bir kadın duçar-ı hakaret olmuş! Bu nasıl olur? Şurada burada hergün tecavüzat-i lisaniyede bulunuluyor.. Müslüman kadınlarını sokağa çıkmaktan mani eden şerri ve nizami hiçbir mecburiyet yok iken dinin siper ulviyeti arkasına gizlenerek örfi hükümlerle herkesin ortasında iffet-i nisvaniyeye tahkir edenler cezasız mı kalacaklar? Kadınlarımızın dün istibdattan korkarken bugün adem-i intizamdan mı korkacaklar? Artık buna sukut etmeyecekler kalemleriyle, fikirleriyle müdafa-i nefs edecekler.. Muhafaza-i hukuk-i nisvan cemi'yyat hazıranın akdem vazifesidir. Zabita nezaretinin en mutena vazifesi kadınların muhafaza-i ırz ve canları¹⁶.

Ulusun ilerlemesi kadının ilerlemesine bağlıdır. Dönemin diğer kadın dergilerinde başlıkları süsleyen şu cümle yer almıştır: "Bir heyet-i içtimaiyyenin derece-i tekamülüne kadınları mizandır". Ülkenin Avrupa'ya oranla geriliği bilimin elde edilmesi yeni bir eğitimin getirilmesiyle aşılabilir böylelikle kadınların koşulları da benzer şekilde iyileştirilebilir. Bu nedenle de kadınların eğitimi ulusun medeniyet arayışında en temel adım olarak görülmüştür. Kadınların eğitimine erkeklerin eğitiminden daha fazla öncelik verilmelidir çünkü eğitilmiş kadınlardan bütün olarak eğitilmiş bir ulus ortaya çıkacaktır. Kadının iyi eğitilmesi iyi bir anneyi dolayısıyla iyi gelecek kuşakları güvence altına alacaktır.

¹⁵ "Esef ve Hayret" , *Demet aded.* 3, s.1 ve Hakkı Behiç, "Ne Haldeyiz .." *Demet aded.*5, s.80

¹⁶ "Kadınlarımızın Muhafaza-i Hukuku", *Demet aded.*4, s.62-63

Annelik Kavramı ve İlerleme

Yüzyılın başında Osmanlı toplumunda geleneksel Osmanlı ailesine yöneltilen eleştiriler işlevsel olarak yaratılan yeni kadın ve aile söyleminden beslenmiştir. Kadınların cehaletleri, bilgisizlikleri cinsler arası bir ayırım olduğu için değil, geleceğin evlatlarını yetiştiren anneler olarak kendilerinde var olan eksiklikleri gelecek nesillere de aktardıkları için eleştirilmiştir. Aile toplumdaki pek çok sorunun ve genel olarak toplumun geri kalmışlığının sebebi olarak görülmüştür ve devletin ve toplumun kendini yenileyebilmesi için kadında değişim zorunlu görülmüştür.

Hakkı Behiç'in yazılarında "aile" yeniden tanımlanmıştır. Aile vatanın temelidir ve aile içinde anne olarak kadın ailenin temelini oluşturur. "Heyet-i içtimaiyyenin ilk esasları ailelerden ibarettir. Şu halde devlet, millet, hatta bütün beşeriyet ailelerin hayatına kuvvetle merbuttur. Bedbaht bir aile bütün beşeriyetin saadetini imhaya müktedir. Ailenin en mütehasıs cüzzi ise kadınlarıdır"¹⁷. Böylelikle, ailenin yani dolayısıyla kadınların entelektüel gelişmişliği ya da gelişmemişliği bir ülkenin gelişmişliği ya da gelişmemişliğini belirleyen öncelikli faktördür. Bu yeniden belirleme anneliğe yeni bir anlam kazandırmıştır. Anneliğin besleyici rolü ya da yeni nesilleri yetiştiriciliği ve eğitici rolleri daha da önem kazanmıştır ve kadının doğurganlık işlevi kadar önemli hale gelmiştir. Anelik yeni nesillerin büyütülmesi ve eğitilmesi olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Bu nedenle de kadınların eğitimi gelecek neslin erkeklerinin büyütülmesine doğru yönelmiştir. Bu "kadınların ve erkeklerin eğitiminde eşitlik" adına yapılan bir çağrıdır.

Toplumun ve ulusun iyiliği için iyi bir anne ve eş olarak kadınların aile içinde görevi sadece derginin erkek yazarları tarafından değil kadın yazarları tarafından da onaylanmıştır. Örneğin Cevdet paşa'nın torunu Zeynep Sünbül hanım tarafından Bernard Don Dusen Piyer'in Seyahat Mektuplarının başarılı çevirilmesinden ötürü tebriklerini ileten ve diğer eselerinde kazandırılmasını "terakkiyat-ı kadınların" namına temenni eden Nigar bint-i Osman yazısında "derin ve o kadar vasi" muhakemata zemin olabilecek şöyle alıntılar yapar:

Bir memlekette medar-ı feyzi insanlar olduğu gibi evladda terbiye-i evveliyeyi maderden aldığı için herhangi bir mahalde olursa olsun en evvel valide yetiştirmelidir. Nezahat-ı ahlakiyesine dikkat edilecek zümre cins-i latiftir. Fikrimce kadının vezaif-i adidesi meyanında cümlesine tefavvuk edeni: zevcelik, validelik ve müdire-i hane olmak meziyetleriyle mükellefiyetidir... Evet bir kadın her şeyden evvel iyi bir zevce, iyi bir valide olmalıdır¹⁸...

¹⁷ Hakkı Behiç, "Mümtaziyet-i Nisvan ve Kadınlara Hürmet", *Demet aded.7*, s.106

¹⁸ Nigar Bint-i Osman, "Zeynep Sünbül Hanım", *Demet aded.7*, s.100

Böylelikle, erkekler toplumun ve ulusun gelişmesi için kadınlara eğitim sağlamalı ve böylece kadınların fikirlerini geliştirmelidir. Kadınların eğitimi erkeklerin eğitimden daha önceliklidir çünkü kadınlar ulusun eğitimcileridir. Ulusun medeniyete ulaşmasında en önemli adım kadınların eğitimleridir. Bu fikirler sadece Osmanlı toplumunda dile getirilmemiştir. Aynı dönemde İran'da da ifade edilmiştir. İran'da eğitilmiş ev hanımlarının yaratılmasını değerlendiren Afsaneh Najmabadi aynı dönemde İran toplumunda evin idaresinden ve çocukların disiplinleri ve eğitimlerinden daha önceden babaların sorumlu olduğunu fakat bu dönemde kadınların evlerinin idarelerinden ve çocuklarının eğitimlerinden sorumlu hale getirildiğini bu nedenle de kadınların eğitim taleplerinin dile getirildiğini aktarır¹⁹. Anneliğe yapılan vurgu Mehmet Emin'in "Bir Genç Kıza" adlı şiirinde şu dizelerle ifade edilir:

Evet yavrum musıki fikre kanad verdirir
 Ruhu aşkın sedefi kumsalında gezdir
 Gönle yüzbin haliyanın rüzgarını estirir
 Öksüz kalan hayata teselliler getirir
 Şu kadar ki sizlere bundan elzem şeyler var
 Bir gün gelir gençliğin rüyaları hep biter
 Kıskanç sevda birini şefkate hazırlar
 Bir işin içinde bir bülbül ses anne der
 Eğer ki sen annelik sanatını bilmezsen
 Yavrucağın hayatın gavgasına düşecek
 Etrafına en zalim sefaletler üşüşecel
 Ah o vakit zavallı acı acı inlerken
 Kulağına bu makam bir mersiye gelecek
 Her perdesi ruhunu kurşun gibi delecek²⁰

Aynı şekilde, Ahmed Samim'in annesini kaybetmesinin ardından "ah bu ilk aşk... size ilk gıdayı ilk tebessümü ilk muhabbeti size hayatı veren kadının aşkı .. valide aşkı" diyerek "tüm bedbinliklerimin, hezeyanlarımın asabiyetimin mebni senin yokluğundur" sözleriyle çektiği acılarını yazdığı "Valideme" adlı makalesinde de yer alır²¹.

Derginin yazarlarından Selim Sırrı (Tarcan)'da "Çocuk Terbiyesi" adlı makalesinde aynı görüşü paylaşarak kadınların geleceği ile ulusun geleceğini birbirine bağlamış ve anneliği yüceltmıştır. Makalesinin başında alıntı yaptığı şu söz de "Çocuğa anası erkeğe karısı kadar kimse iyi bakamaz"

¹⁹ Lila Abu-lughod *Remaking Women: Feminism and Modernity in the Middle East* (Princeton Univ. Press: NJ: 1998) içinde Afsaneh Najmabadi "Crafting an Educated Housewife in Iran" s. 92

²⁰ Mehmed Emin, "Bir Genç Kıza", *Demet aded*:1, s.4

²¹ Ahmed Samim, "Valideme", *Demet aded*:1, s.4

kadının görevleri hakkındaki görüşünü dile getirmiştir. Gelecekte topluma hizmet edecek olan çocukların eğitilmesinin öneminden dolayı onların ilk eğiticileri olarak annelerinde eğitilmelerinin önemini belirtmiştir. Sırrı eski geleneksel eğitimi ve anneliği sorgulamıştır. Hatta ebeveynlerin görev ve sorumluluklarının neler olduğundan bahsederek ebeveyn olmayı sorgulamıştır.

Zevc ile zevce çocuklarını büyütmeye ve terbiye etmeye ve ileride cemiyeti beşeriye memlekete hadem hüsn ü ahlak sahibi insan etmeye mecburdurlar. Çocuğun terbiyesine ana ile baba müşarekatı tamme ile itina etmeli kadın fezaili ahlakiyesini erkek malumat muktesabatını çocuğuna telkin etmelidir. İzdivaçta evladların terbiye-i cismaniye ve ahlakiyesi ailenin başlıca şerait ve revabıtı esasiesini teşkil eder... Kadının en mühim vazifesi valide , sağlam, ,ıffetli, tenderest, bütün manasıyla tam sıhha bir valide olmaktadır... Manba'i feyzi hayat olan kadınlar evladlarını yalnız doğurmak ve irza' etmekle vazifelerini ikmal etmiş olmayub onların tahsil ve terbiyesi ile de mükelleftirler. .. Milletın istikbali bu gibi ihtimamata mevdu' bir vazifei mukaddesedir. Kadınlar cemiyeti beşeriye ve aile arasında kadınlık validelik itibariyle en muhterem ve ulvi bir vazifeyi tekfil etmiş bulunur ki o da çocukların terbiye-i maddiye maneviyeleri ile hüsn ü imtizaç ve refah ve saadet ailenin istikmalidir. Bu irza' ahlaki çocukları terbiyei cismaniyeye ihtiyacı nisbetinde valideler içinde mecburdur çocukların ilk mürebbi ahlaki olduklarından onlara terbiye-i ahlakiyeyi okuyub yazmak vesaya saymak gibi malumatı ibtidaiyeyi öğretmeye mecburdurlar ve bu vazifeyi her şeye tercih etmeleri lazımdır²².

Kadın ve Eğitim

Yukarıda bahsedilen tüm annelik vasıflarına sahip olabilmesi için kadının eğitimi önem arz etmiş, bu önem de yazılara yansımıştır. 'Âtifet Celal'de eğitim ve kadınlarla ilgili yazılar yazarak kadınların eğitimi için uzlaşıcı bir meşruiyet kazandırmıştır. Kullandığı uzlaştırıcı dil erkek egemen toplumda aşırı bir tepki çekmemek için kadınların eğitim talebine destek verirken bunun toplumsal statülerinde değişikliğe neden olacak bir olay olarak değil de kadınlık alanları içinde görevlerini yerine getirirken daha bilgili olmalarını sağlamak adını istediğini söyleyerek kadınların eğitim hakkını haklı çıkarmaya çalışmıştır. 'Âtifet Celal cehalete karşı olan fikirlerini şöyle ifade etmiştir:

Madem ki bil-cümle mahlukat gibi insanlar da cinsiyetten yani erkek ve kadından müteşekkildir madem ki bunlar bir aile, bir cemiyet, bir heyet-i dahilinde mütekkir yaşamağa mecburdurlar beynlerinde seviye-i terbiyece de bir müşareket olmak iktiza eder. Umumini tahsil-i ilm ve kemale hasır etmiş

²² Selim Sırrı (Tarcan), "Çocuk Terbiyesi", *Demet aded.6.* s.83

malumat ve siyase sahibi bir zat hiçbir şey bilmeyen bir cahil ve insiyet ve refaket edemez. Mecbur olursa bedbaht olur. Binaenaleyh, erkeklerimiz terbiye-i ilmiye ve fikriyece yükseldikçe kadınları da kendi seviyelerine tefrib etmelidirler.

Erkekler okusun, erkekler öğrensin , erkekler anlasun, düşünsün amal fikir edebilsün; kadınlar cahil, akılsız, muhakemesiz kalsun! Bu halde ne erkek ne kadın yekdiğerini anlayabilir.. ben erkeklerle kadınların her hususta musavi olmalarına taraftar değilim, hususiyle bizde kadınlar kadınlıkları dairesinde kalmağa muhtaç ve mecbur olduklarını takdir ederim.. Kadınlar memur olsun, mebus olsun, hakim olsun balolara gitsin Tepebaşı, Taksim bahçelerinde otursun demiyorum böyle diyenlere de acırım. Ancak kadınlar da okusun, öğrensin, amal-i fikri mütaala ve muhakemeye kadir olsun, evinin idaresini yapabilsün diyorum.

Mekteplerimizim şimdiki hali bu arzularımızı ikmal edecek derecede değildir. İnaşa mahsus en büyük mektebimiz Dar'ül Muallimattır. Bu mektepte okunan ve öğretilen şeyler okunması ve öğrenmesi lazım olanlara nazaran pek cüzzidir. Bu mektebin derslerini bidayetinden nihayetine kadar takip etmiş idim. Mektepteki muallimelerin içlerinde ...tarihe, coğrafyaya aid erkeklerce bile bais guru olacak derecede malumat vesiyayı haiz olan olan muallimeler nadir olmadığını temin ederim. Kadınların tahsili için en evvel yapılacak şey mükemmel bir dar'ül muallimat vücuda getirmektir. Mektepler için her şeyden hatta mekteb binasından sıra ve hesap tahtasından daha ziyade lazım olan hocadır. Maarif nezaretinin tecrübeli memurları, matbuatın hemiyetkar muharrirleri bu bapta lazım gelen mütalaatı beyan ederler. Müdüriyet için bir Amerikalı kadın mı yoksa Japonyalı mı munasip olacağını mektepte Türkçe'den başka mecburi olarak İngilizce tedrisi lazım gelip gelmeyeceğini mektebin müddet-i tahsiliyesini suret-i tanzimini elbet onlar bizden daha iyi bilirler. Ben yalnız sur'at-i mümkünü ile ihtiyacımıza muvaffak bir dar'ül muallimat vücuda getirilmesini rica eder ...²³

Kendisini Feminist olarak nitelendiren İsmet Hakkı Hanım muhaliflerinden kadınların yüksek eğitimi ve kızlar için bilim dersleri talep etmesiyle ayrılır. Muhaliflerinin görüşleri nelerdi? Örneğin Müslüman bir kadının feminist olamayacağına inanan İkbâl Hanım, İsmet Hakkı Hanım'ın taleplerini dini açıdan İkdâm gazetesine yazdığı bir yazıda dile getirir. Feministlerin eşitlik iddialarını reddetmek için Kuran'daki "erkekler kadınlardan daha üstündür" hükümünü şöyle iddia eder:

Rical (erkek) nisvana faik (üstün) olmalıdır. Zira iki musavi kuvvet bir müsademe-i daimiye intac eder (sürekli çatışmayı doğurur). Hayat-ı ailede kuvve-i hakime erkeklerle beraber kadınların elinde musavi bulunursa

²³ Atafet Celal , "Terbiye-i Nisvaniye", *Demet aded*.2, s.27-28

intizam-ı maişet bozulur! Aile gaile olur. Bir hane küçük mikyada bir mülk demektir. Bir mülkün iki hükümdarı olmayacağı gibi bir haneninde iki hakimi bulunamaz .

Yüksek eğitimle ilgili olarak İkbal hanım: mestureden (örtünme) dolayı kadınların eğitim ve yüksek eğitim hakkını istemelerini gereksiz buluyordu:

Bu talep beyhudedir. Bir şey öğrenmekten maksad onu mahalinde sarf etmektir. Halbuki ilmin gerek tabakat-ı aliyesini tahsilde ve gerek o tahsilden bil-fiil istifadeye "mesturiyetimiz" daha doğrusu fitrat-ı nisvietimiz manidir. Bi-faide olan bir netice için devletin bir çok masraflar, külfetler ihtiyar ederek sırf nisai darülfünunlar ihdas eylemesini temmenni bir hayal-i hamdır²⁴.

İsmet Hakkı İkbal Hanım'ın 17 Ağustos 1908'de İkdam'da yer alan yazısına cevaben Demet Dergisi'nde ilerleme ve eğitim konusunu birbirine bağlamıştır: ²⁵

Bu meselede Osmanlı nisvanını müslin, gayri-müslim diye iki kısma ayırmak mecburiyetini tasdik edemem. Gayrimüslim Osmanlı nisvanı şehrah-ı terakki ve maarifte az çok bir yol takib ettikleri için zaten onlardan bahis etmek istemediğim tabii idi. Saha-i terakki de yol alamayan kavm yalnız bizler, nisvan-ı İslamız. Bu da tekrar ederim hanım efendilerimizin afvlarına mağruren ?- aleyhimizde bir silah gibi fikirlerimizde taşıdığımız "anti-feminizm" mesleğinden ileri gelir. 'Şimdiye kadar ne zarar görüldü deniliyor'.

Buna bağlı olarak kadının niçin eğitilmesi gerektiğini şöyle açıklar :

Fikri acizanemce çok pek çok şey arz edeyim: evvela hayat-i aile ile zannolunduğu gibi akvam-i garbiye tarafından nazar-, gıpta ve sitayişle görülecek bir imtizaç içinde geçmiyor- hüsn u muâşeret maksadından uzaktır- bilakis mütebayın fikirlerin mubahasatında daima ruhsuzluk nümayan olur. Evin hanımı mütessil mevaddan, idare-i beytiyyeden- farz edelim- dokuduğu halıdan, ördüğü danteladan bahsederler. Daha doğrusu bahsedecek bahis bulamaz, erkeği de siyasetten, memuriyetten, meclis-i vükelanın programından "Niçe" (Nietzsche) felsefesinden bahsederse evin içi Babil kalesinden farkı kalır mı? Demem ki siyaseti hazıramız bizi, muallime, muharrire, ressam, musiki ustası olmaktan men ediyor fakat aramızda siyasetimizin mubah kaldığı bu mesleklere müntesibin kaç kadın muharrir, kaç kadın resim ve musiki ustası sayılabilir. Bir iki nihayet uç.. halbuki istisnaların umumiyet ihlal edemeyeceği iddia olunuyor. Halı dokumak, dikişçilik, dantelacılık etmekle yalnız bir sınıf ahalinin

²⁴ Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, s. 34 : İkbal Keçecizade, "Biz de Adam Olacağız" , *İkdam* , 1 Eylül 1908, no: 5125, s.1

²⁵ İsmet Hakkı, "Kadınlarımız ve Maarif" , *Demet aded.* 2, s.24-27

mevkileriyle muvafık eder. Ya evvelce daha başka daha vasıatlı bir hayat içinde yaşamış bir kız sonradan bir kesbi bir neva kalırsa ne yapsın? Her hususta zamanla beraber yürümek ister merhum büyük büyük validelerimizin ördükleri biz giymeyiz ki dokumak külfetine girelim. Fabrikalar niçin icad edildi? ²⁶

Yukarıdaki tartışmaların yanı sıra İsmet Hakkı yazısında Türk kimliğine de milliyetçi bir tonla değinmiştir: “Terakkiyat-i medeniyeden bu kadarcık bir istifade de aramayacaksak hem Türklüğümüze hem kadınlığımıza yazık! Dokumacılıkla kol yoracak zaman geçti. Artık ameli işlerden usandık. Bir parça zihinlerimizde yorulsun”²⁷. Bunun ardından eğitim konusuna milliyetçi söylemini eğitim fikriyle bağlamıştır:

Fikri acizanemce bir kız az çok her ilmin kavaid-i esasiyesini okumalı, öğrenmelidir. Bir kimyager olmayacaksa bile fenn-i kimyanın hiç değilse kısmı ibtidaisini öğrenmelidir; bir kadının mühendis olmasını tasvib etmezsek bile hendeseye az çok vakıf olmalı: hülasa doktor, avukat olmadığı halde ilmi hukuktan, kavaidi sıhhadan büsbütün bi-haber bulunmamalıdır. Demek istiyorum ki tahsil-i umumiyesi erkeklerinkisi kadar kuvvetli itinalı olmalı: kadınların ihtiyacat-i zaruriyelerinden olan el işleriyle beraber fenn derslerine de çalışmalı, arz üzerinde cereyan eden vekayın kafesi hakkında bir fikir edinmelidir. Tabii tarzı ihtiyaç sıkıştırmazsa kadınların evden uzaklaştırılması, idarei beytiyyeyi ihmal etmesi pek iyi bir şey olmaz. Hatta bunun içindir ki memur olmağı, politikaya müdahaleyi –fakat uğraşmayı değil- pek o kadar münasip bulamam”²⁸.

İsmet Hakkı kadınların eğitimini meşrulaştırmak için Kuran’dan da alıntılar yapmıştır:

Er-racilun kavamun ali el-nisal ayeti kerimesi erkeklerin kadınlar üzerine tabian fevklerini göstermez. Bu olsa olsa umur-i idare-i ailede riyasetlerine daha doğrusu taksim-i vezaif emrinde daha ağır daha mühümlerini deruhte etmelerine mukabil kendilerine verilen bir cemiledir.. Garblilerin “vote” davalarından bahsederken “feminizm”in bu kısmını bugünkü istidadımızdan pek uzak buluyorum demiştim. Evet bundan evvel düşüncecek daha çok eksikliklerimiz var ²⁹.

Derginin dördüncü sayısında Kırmızı Beyaz kulübü tarafından yazılan “Genç Kızlar Arasında” adlı bir hikayede kadınların statüsü ve sorunları yansıtılmıştır. Üç kız çalışan kadınlar üzerine tartışmaya başlarlar.

²⁶ İsmet Hakkı Hanım, “Kadınlarımız ve Maarif”, *Demet aded.* 2, s.25

²⁷ İsmet Hakkı Hanım, A.g.m., s.25

²⁸ İsmet Hakkı Hanım, A.g.m., s.26

²⁹ İsmet Hakkı Hanım, A.g.m., s.26

Nezihe: Çalışmaktan gaye-i emel insan-i kamil olmak ise neden mutlaka bir meslek sahibi olmak için bu derece ısrar etmeli?

Ruşhan: Böylece yalnızca kendi mevki-i içtimaiyyemizi düşünerek mutbakatımızı o yolda yürütmeli. Evet sen yalnız nefsin müstefid olması ile iktifa edebilirsin fakat niçin maddeten de istifade etmek mecburiyetinde olan bu kadınlar mahrumiyet ve mecburiyet elimesi ile sefalet içinde yaşamalı? Ben doğrusu say'dan istifade etmek isterim³⁰.

Bilim, teknik ve edebiyattaki yeni akımların tartışıldığı toplantılardan ve yüksek okullara kadınlarının kısıtlı katılımları tartışmaları da şu sözlerle vurgulanmıştır:

Mahrumiyetimiz hiçbir ali mektebe girememek, her türlü mesail-i cedideye muntaki ilmiye, fenniye ve edebiyatın ceryan edebileceği meclislerde isbat vücud edememek. İşte asıl mahrumiyetler...

Yalnız sen değil hepimiz bi-luzum ve vakitsiz şeylerle uğraşmaktan vazgeçelim de yekdiğerimizi piyanoya, konsere değil kadın mektepleri, klüplere Darül sinaalar teşkiline davet edelim. Bu şimdi bulunduğumuz nazik dakikalarda fikirlerimizi daha ciddi şeylerle işgal ederek yeni hayat-i milliyemize bu şerait-i içtimaiye-i teviye hazırlamağa çalışmalıyız³¹.

Eleştirel Görüşler

Tüm bu görüşler dergide yoğunlaşmıştır. Ancak Demet, muhalif görüşleri olan ve derginin içeriğini eleştiren okuyucu mektuplarını da yer vermiştir. Eleştiriler derginin Osmanlı kadınlara daha yararlı olacak şekilde siyasi olmasından ziyade edebi olmasını yönündedir. Bu eleştiri mektubunda adı yazılmamış olan yazar derginin içeriğini fantastik, hercai olarak suçlarken sadece iki yazının "terbiye-i etfal" ve "mesahaba-i tıbbiye" yazılarının kadınlara yararlı olduğunu ileri sürüyor. İki kızına ve eşine Demet Dergisi'ni almak için söz verdiği halde bundan vazgeçtiğini söylüyor. Kadınların bilgilerinin geliştirilmesinde Fransız etkisinin iyi bir şey olmadığını ileri sürüyor ve İngilizce öğrenmenin yararlarından bahsediyor. Kadınlarımızın bir "şey" olmalarını istemiyorsanız, İngiliz Kadın dergilerinde bu amaç için gerekli materyalleri bulabilirsiniz. Yoksa Demet ve yakında basılacağı ilan ettiğiniz Mehasin'in de içeriğinin aynı olacağından korkarım.

Efendim sızlayan kalbimle size bu samimi sözleri yazarken biraz İngiliz ceraidi nisaiyesine atfı nazar buyurmanızı rica etmek istiyorum; kadınlarımızın bir "şey" halinden çıkmasını arzu ediyorsanız maksadınızın muhtaç olduğu malzemeyi İngiliz risailinde bulacaksınız yoksa emin olunuz

³⁰ Kırmızı Beyaz Kulübü, "Genç Kızlar Arasında", *Demet aded.4*, s. 53-55

³¹ Genç Kızlar Arasında, A.g.m., s.53-55.

ki “Demet” ve yakında çıkacağını tebşir buyurduğunuz lakin mündercatının aynı numunede olmasından korktuğum- “Mehasin” bizim kadınlarımızı “şeylik”ten çıkarabilirse “insan” yapmak için değil; koklanır, sevilir, ser taş ediliyor, fakat nihayet kokusu zail olunca atılır, evet atılır bir çiçek yapmak için çıkacaktır!³²

İkinci sayıda Fazıl Ahmet ve Celal Sahir (Erozan) “Kariatımıza” adlı yazılarında ilmle ilgili kısmın edebi kısmı gölgede bıraktığını doğrulamışlardır. Hanımların imzalarına az yer verildiğine dair eleştiriye şöyle cevap verilmiştir:

Hanım imzalara gelince bundaki serzeniş bize mi aid olmak lazım gelir kabahatimiz- bazı gazetelerin yaptığı gibi – sahte kadın imzaları altında erkek yazıları neşretmemek midir? Gazetemizi neşretmeğe zaten ifade etmiş olduğumuz bir ricayı şimdi açıktan açığa tekrar ediyoruz: gazetemiz kadınların menfanı muhafaza etmek onların fikirlerine, yazılarına makus olmak üzere tesis etmiştir. Mesleğimiz vazifesi budur ve bir kadının kadınların ihtiyacını daha iyi takdir edeceğine mütekaddiriz. Bin aleyh bütün sahifelerimiz onlarındır³³.

Demet’in üçüncü sayısında kadın okuyuculardan gelen ve birinci eleştiri mektubuna cevaben yazılmış bir mektup yayımlanmıştır. Okuyucu mektubunda birinci eleştiri mektubunu medeniyet yolunda en gelişmiş olan Fransa’da Fransız kadınlarının eğitimi eleştirmesinin haksız olduğunu belirtmiştir³⁴.

Demet’in ikinci sayısında Osmanlı Meşahir-i Nisvanı adlı seriyle ilgili bir rica var:

Osmanlı Meşahir-i Nisvanı altında din ve mezheb tefrik etmeksizin edebiyat ve uluma hizmet etmiş bütün fazıla-i nüsvanımızın tercüme-i hallerini ve resimlerini (müslümanların yalnızca hattı destlerinin fotoğrafisini) neşr etmek arzusundayız. Rum kadınlarının meşahiri hakkında malumat almak üzere teşkil ettiğini gazetelerde okuduğumuz- Rum Cemiyet-i Edebiyyesine tahriren müracat etdik. Bir cevap alamadık. Sırf Osmanlı kadınlığına hizmet maksadıyla olan şu teşebbüsümüzü bize teshil-i muvaffakiyet edecek vatanperverlere müteşekkireceğiz³⁵.

Diğer kadın dergileri gibi Demet’te Müslüman kadınlar için yayımlandı. Ermeni kadın yazarlar Madam Zabel Asador, Madam Zabel Yeseyan, Madem Duchabes Paşa ile ilgili bilgilendirici yazılara yer verilmesine

³² Muharerat, “İmzasız Mektup”, *Demet aded.*2, s. 23-24

³³ Fazıl Ahmet ve Celal Sahir, “Kariatımıza”, *Demet aded.* 2, s. 17

³⁴ “İmzasız Mektub Sahibine Mektub”, *Demet aded.*3, s.46

³⁵ Aynur Demirdirek, *Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikayesi*, (İmge yayınları: Ankara, 1993), s.29

rağmen, okuyucu kitlesini Müslüman kadınlarla oluşturuyordu ve Müslüman Osmanlı kadınlarına yazmaları yönünde çağrıda bulunuyorlardı³⁶.

Mahmud Sadık'ın *Gücüme Gitti* başlıklı yazısında da Avusturya-Macaristan imparatorluğunun Bosna-Hersek'i işgal etmesiyle ilgili Osmanlı kadınlarının protestolarını dile getiren mektup ve telgraflarını görmediği için üzüntüsü ifade ediliyor. Sırp kadınlarının Belgrat'ta toplanarak Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından işgal edilmesini protesto ettikleri sırada, Osmanlı kadınlarının protesto etmemelerinin mümkün olmadığını söylüyor. Sırp hükümeti de protesto mektuplarını ve telgraflarını Karadağ'a hatta Rus, Fransız ve İngiliz kadınlarına göndererek yardım istedi diyor³⁷.

Eğitimin sosyal ilişkilerde ve davranış kodlarında yarattığı değişim Selim Sırrı'nın "Hüsna Hanım" hikayesinde Hüsna hanımın oğlunu evlendirmek için görücü olarak gittiği bir kız tiplemesinde görülebilir. Defter-i Hakani muhasebe kalemi mümmeyizi Hüsna Hanım, torunu, kızı ve Sadakat Bacı'yla birlikte Aşir Efendi'nin haremî Şaziye Hanım'ı ziyarete gitmez üzere yola çıkar. Boğazdan karşıya geçmek için bindikleri feribotta yanında oturan diğer kadınla konuşmaya başlar: babasıyla birlikte çalışmaya başlayan ve ayda 120 kuruş kazanan oğlu için bir kız bulma çabalarını anlatmaya başlar. Rüşiye'den takdimnameyle mezun bir kızı görmeye gitmiştir ve kız dergilerde basılan şiirlerinden bahsetmeye başlar ve utanmadan aşık olduğu biri için yazdığı bir şiiri onların önünde okur³⁸.

Demet dergisi yedinci sayısından sonra yayım hayatı sona erer. Son buluşu Davul adlı mizah dergisinde bir tabutun içinde yer alan çizgileriyle tasvir edilmiştir³⁹. Demetin yayım hayatının sona ermesine üzülen kadınlardan İsmet Hakkı Hanım Mehasin'de Çarpışmak İhtiyacı" başlıklı yazısında ve Zekiye Kadın dergisinde yer alan iki ayrı yazısında üzüntülerini dile getiriyorlar.

1908 yılında çıkan önemli kadın dergilerinden olan Demet'in yayım hayatı kısa olmuş ancak yazar kadrosunun Mehasin ve Kadın isimli dergilerde yazmaya devam etmesi nedeniyle, bu yazıda öz olarak verilen fikirlerin yayım yoluyla topluma iletilmesine devam edilmiştir.

³⁶ Lutufet Fuat, "Osmanlı Meşahir Nisvanı: Madam Zabel Asador", *Demet aded.1*, s.7-8; Lutufet Fuat, "Osmanlı Meşahir Nisvanı: Madam Zabel Yeseyan", *Demet aded.6*, s.82-83; Asaf Nefi, "Kadın Muharrirler: Madam de Sévigné", *Demet aded.3*, s.37-39

Asaf Nefi, "Kadın Muharrirler: Madam de Rolland", *Demet aded.5*, s.68-71

Asaf Nefi, "Kadın Muharrirler: Madam de Borde Valmor", *Demet aded.7*, s.101-102

³⁷ Mahmud Sadık, "Gücüme Gitti", *Demet aded. 7*, s.103 ve Hakkı Bchiç, "Ne Haldeyiz ve Nelere Muhtacız?", *Demet aded. 5*, s.80

³⁸ Selim Sırrı (Tarcan), "Biraz Hande: Hüsna Hanım (Hikaye)", *Demet aded. 3*, s.41-43.

³⁹ Palmira Brummet, *Image and Imperialism in the Otoman Revolutionary Press*, 1908-1911 (State University of New York Press: 2000), s. 5

KAYNAKÇA

- Abu-lughod Lila, *Remaking Women: Feminism and Modernity in the Middle East* (Princeton Univ. Press: NJ: 1998) içinde Afsaneh Najmabadi "Crafting an Educated Housewife in Iran"
- Behiç Hakkı, "Siyasi: Ne Haldeyiz ve Neye Muhtacız?", *Demet aded.5*
- Behiç Hakkı, "Mümtaziyet-i Nisvan ve Kadınlara Hürmet", *Demet aded.7*
- Behiç Hakkı, "Mümtaziyet-i Nisvan ve Kadınlara Hürmet", *Demet aded.7*
- Behiç Hakkı, "İmzasız Mektub Sahibine Mektub", *Demet aded.3*
- Brummet Palmira, *Image and Imperialism in the Otoman Revolutionary Press*, 1908-1911 (State University of New York Press: 2000)
- Celal 'Ātifet, "Terbiye-i Nisvaniye", *Demet aded.2*
- Çakır Serpil, *Osmanlı Kadın Hareketi*, (Metis Yayınları:İstanbul, 1996)
- Dağlı Yücel, Üçer Cumhure, *Tarih Çevirme Kılavuzu*, cilt.5 (Türk Tarih Kurumu: Ankara: 1997)
- Demirdirek Aynur, *Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikayesi*, İmge yayınları: Ankara, 1993
- Duman Hasan, *İstanbul Kütüphanelerindeki Arap Harfli Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu (1828-1928)*, (İstanbul: ICICA, 1986)
- Durakbaşa Ayşe, *Halide Edip: Türk Modernleşmesi ve Feminizm* (İletişim: İstanbul, 2000)
- Edib (Adıvar), Halide "Raik'in Annesi", *Demet aded.6*
- Emin Mehmed, "Bir Genç Kıza", *Demet aded.1*
- Fazıl Ahmet, (Erozan)Sahir Celal, "Kariatımıza", *Demet aded. 2*
- Fuat Lugufet, "Osmanlı Meşahir Nisvanı: Madam Zabel Asador", *Demet aded.1*
- Fuat Lugufet, "Osmanlı Meşahir Nisvanı: Madam Zabel Yeseyan", *Demet aded.6*
- Hakkı İsmet, "Kadınlarımız ve Maarif", *Demet aded. 2*
- Heinzelmann Tobias, *Osmanlı Karikatüründe Balkan Sorunu 1908-1914*, çev. Türkis Noyan, (İstanbul:Kitap Yayınevi: 2004)
- İlyasoğlu Aynur - İnsel Deniz, Türkiye'de Dergiler ve Ansiklopediler 1849-1984'ün içinde *Kadın Dergilerinin Evrimi*,(Gelişim Yayınları: İstanbul, 1984)

- İmzasız, “Esef ve Hayret” , *Demet aded.* 3
- İmzasız, “Kadınlarımızın Muhafaza-i Hukuku”, *Demet aded.*4
- Kandiyoti Deniz *Cariyeler Bacılar Yurttaşlar içinde* “Kadın, İslam ve Devlet”, Metis Yayınları, (İstanbul:1997)
- Keçecizade İkbâl, “Biz de Adam Olacağız” , *İkdam* , 1 Eylül 1908, no: 5125
- Kırmızı Beyaz Kulübü, “Genç Kızlar Arasında”, *Demet aded.*4
- Muharerat, “İmzasız Mektup”, *Demet aded.*2
- Nefi Asaf, “Kadın Muharrirler: Madam de Sévigne”, *Demet aded.*3
- Nefi Asaf, “Kadın Muharrirler: Madam de Rolland”, *Demet aded.*5
- Nefi Asaf, “Kadın Muharrirler: Madam de Borde Valmor”, *Demet aded.*7
- Nigar Bint-i Osman, “Zeynep Sünbül Hanım”, *Demet aded.*7
- Sadık Mahmud, “Gücüme Gitti”, *Demet aded.* 7
- Samim Ahmed, “Valideme”, *Demet aded:*1
- Sırrı (Tarcan), Selim “Biraz Hande: Hüsna Hanım (Hikaye), *Demet aded.* 3
- Sırrı (Tarcan), Selim “Çocuk Terbiyesi”, *Demet aded.*6
- Toska Zehra, Çakır Serpil et.al, *İstanbul Kütüphanelerindeki Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası*, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Metis Yayınları :1993)
- Ulviye Bint-i Asım, “Hanımlarımız İçin (Şiir)”, *Demet aded.*3
- Ulviye Bint-i Asım, “Otomobil Geçerken”, *Demet aded.*7

EK*Demet (İstanbul)*

Aded: 1, 17 Eylül 1324 (30 Kasım 1908 Pazartesi) Sene: 1 Cilt: 1

Nigar bint-i Osman, “Çırpınma”[şiir], ss.1-2.

Jülide, “Gözyaşlarıma”[nesir], s.2.

Cenap Şahabettin, “İhdahiye”[şiir], s.2.

Hüseyin Cahit, “Hayat-ı Hakikiye Sahneleri: Deli”, s.3.

Mehmet Emin, “Bir Genç Kıza” [şiir], s.4.

Ahmet Samim, “Valideme”, [nesir], s.4.

Mustafa Namık, “Elhan-ı İnkisar” [şiir], s.4.

Server Cemal, “Kızıma”[nesir], s.5.

Mustafa Kemal, “Ölüm”[nesir], s.5.

Celal Sahir, “Bir Hayal”[şiir], ss.5-6.

Fazıl Ahmet, “Ölümüm”[nesir], ss.6-7.

Celal Sahir, “Sergüzeşt”[şiir], s.7.

Lugufet Fuat, “Osmanlı Meşahir-i Nisvanı:Madam Zabel Asador”, ss.7-8.

....., “Gözyaşları”[şiir], s.8.

Sybil, “Bulut”[şiir], ss.8-9.

Fazıl Ahmet, “Kırlangıçlarımız”[hikaye], ss.9-10.

Nigar Hanım, “Muharrerat”[mektup], s.10.

Server Cemal, “Beklenilmeyen Bir Hediye”[hikaye], ss.10-12.

Selim Sırrı, “Kısm-ı İlmi 1:Çocuk Terbiyesi”, ss.12-13.

Op.Dr.Orhan Tahsin, “Muhasebe-i Tıbbiye”, ss.13-14.

.....,“Kıssa-i Garam 1:Şecer-i Zerrin”[hikaye], mütercimi: Fazıl Ahmet,
ss.14-15.

Aded: 2, 24 Eylül 1324 (07 Aralık 1908 Pazartesi)

Fazıl Ahmet ve Celal Sahir, "Kariatımıza", s.17.

Hüseyin Siret, "Marmara'ya Karşı"[şiir], s.18.

Mehmet Rauf, "Dağlı Şarkısı", s.18.

Faik Ali, "Baykuş"[şiir], ss.18-19.

Mehmet Emin, "Babacığım"[şiir], s.19.

Fazıl Ahmet, "Papatyalar"[şiir], s.19.

Celal Sahir, "Hilkatın Yadı"[şiir], ss.19-20.

Celal Sahir, "Niçin mi?", s.20.

Lugufet Fuat, "Osmanlı Meşahir-i Nisvanı: Madam Duchabes Paşa", ss.20-21.

Henri Lave, "Ölüm Korkusu"[hikaye], mütercimi: Ahmet Samim, ss.22-23.

....., "Muharrerat: İmzasız Bir Mektup", ss.23-24.

İsmet Hakkı, "Kısm-ı İlmi: Kadınlarımız ve Maarif", ss.24-27.

Atıfet Celal, "Terbiye-i Nisvaniye", ss.27-28.

Süleyman Fehmi, "Hüsn-i Ahlaki", s.28.

Dr. Galip Ata, "Hanımlara Hıfzısıhhat: Hava ve Ziya", ss.29-31.

F.K., "Biraz Hande: Bir Sahne", ss.31-32.

Aded: 3, 1 Teşrin-i Evvel 1324 (14 Aralık 1908 Pazartesi)

....., "Esef ü Hayret", s.33.

Bintülasım [elif]. Ulviye, "Hanımlarımız İçin"[şiir], ss.33-34.

Neziye, "Usaç Dakikaları", s.34.

Faik Ali, "Selam-ı Aşınayi"[şiir], s.34.

Fazıl Ahmet, "Zehir Katreleri"[nesir], s.35.

M.Rüştü, "Bostancı'da"[şiir], s.35.

Raif Necdet, "Sevda-yı Şafak"[nesir], s.35.

Tahsin Nahit, "Demet"[şiir], s.35.

Celal Sahir, "Matmazel K.'ya"[şiir], s.36.

- Ahmet Esat, "Gedikpaşa Tiyatrosu"[nesir], s.37.
- Asaf Nefi, "Kadın Muharrirler: Madam de Sévigné"[biyografi], ss.37-39.
- Süleyman Nazif, "Sergüzeşte Dair", ss.39-40.
-, "Ahlaki Fıkralar: Esrarengiz Çekmece", mütercimi: Fatma Müzehher, ss.40-41.
- Selim Sırrı, "Biraz Hande: Hüsna Hanım"[hikaye], ss.41-43.
-, "Serair-i Hüsn-ü An: Buruşuklar", mütercimi: Abdülehat Davut, ss.43-46.
- Kırmızı Beyaz Kulübü, "Muharrerat:Demet Gazetesi Sermuharrirliğine", s.46.
-, "İmzasız Mektup Sahibine"[mektup], s. 46.
-, "Kıssa-i Garam 2: Mevasim"[hikaye], mütercimi: Fazıl Ahmet, ss.47-48.
-, "Muhaberat", s.48.
- Aded: 4, 8 Teşrin-i Evvel 1324 (21 Aralık 1908 Pazartesi)
- Faik Ali, "İstasyonda"[şiir], s.49.
- Mehmet Akif, "Safahat-ı Hayattan"[hikaye], ss.49-50.
- Server Cemal, "Köy Tahassüsleri: Mart Akşamı", ss.50-51.
- Mithat Cemal, "Panteon"[şiir], s.51.
- İlyas Macit, "Leylak"[nesir], s.52.
- Ali Zeki, "Denize"[şiir], s.52.
- Celal Sahir, "Buhran"[nesir], ss.52-53.
- Kırmızı Beyaz Kulübü, "Genç Kızlar Arasında"[hikaye], ss.53-55.
- Ahmet Samim, "Kızımın İsmi"[hikaye], ss.55-59.
- Dr. Nuri Bekir, "Kısm-ı İlmi: Niçin İhtiyarlıyoruz?", ss.59-61.
-, "Rayihalar", mütercimi: Mahmut Celal, ss.61-62.
-, "Kısm-ı Siyasi: Zabıta ve Kadınlarımızın Muhafaza-i Hukuku", ss.62-63.
-, "Françoise'a Mektuplar"[tefrika], mütercimi: Kırmızı Beyaz Kulübü, s.63.

Tekir Kedi, "Biraz Hande: Hatırat", s.64.

....., "Muhaberat", s.65.

Aded: 5, 15 Teşrin-i Evvel 1324 (28 Aralık 1908 Pazartesi)

Ruhsan Nevvare, "Beyaz Düşünceler"[şiiir], s.65.

Şiven Peride, "Aşk ve Gözyaşları: Şimdi Sensiz", s.65.

Jülide, "Senin İsmi"[nesir], s.66.

Faik Ali, "İki Hemrah"[şiiir], s.66.

Tahsin Nahit, "Nazm-ı Serbest: Kış Gecesi"[şiiir], ss.66-67.

Ali Zeki, "Bir Kartpostala Cevap"[şiiir], s.67.

Sabih, "Hayat-ı Hakikiye Sahneleri: Telhi-i Leziz"[nesir], s.67.

Celal Sahir, "Matmazel N.nin Kartpostal Mecmuasına"[şiiir], ss.67-68.

Asaf Nefi, "Kadın Muharrirler: Madam Roland", ss.68-71.

Mahmut Sadık, "Şehirli Düşünceler: Muharebe-Fonograf"[nesir], ss.72-74.

Ahmet Samim, "Gazal-ı Hürriyet"[nesir], ss.74-76.

Server Cemal, "Temaşa Tenkidi: Milli Tiyatro"[nesir], ss.76-78.

Hakkı Behiç, "Siyasi: Ne Haldeyiz ve Neye Muhtacız"[nesir], ss.78-80.

Aded : 6, 22 Teşrin-i Evvel 1324 (4 Ocak 1909 Pazartesi)

Şiven Peride, "İhtiyac-ı Garam"[şiiir], s.81.

[elif]. Ulviye, "Mevkib-i Hayat"[şiiir], s.81.

Süleyman Nazif, "Sarir-i Hame"[şiiir], ss.81-82.

Tahsin Nahit, "Elin Elimde"[şiiir], s.82.

Celal Sahir, "Sinir Hali"[şiiir], s.82.

Lugufet Fuat, "Osmanlı Meşahir-i Nisvanı: Madam Zabel Yeseyan", ss.82-83.

Selim Sırrı, "Kısm-ı İlmi 2: Çocuk Terbiyesi", ss.83-84.

Dr. Orhan Tahsin, "Muhasebe-i Tıbbiye: Hastalık, Mikroplar, Sirayet", ss.84-86.

....., "Muharrerat: İmzasız İkinci Mektup", ss.86-87.

-, “Demet”[mektup], s.87.
 , “Demet’in Karielerinden İstimzacı”, s.88.
 Halide Salih, “Raik’in Annesi”[hikaye], ss.88-92.
 , “Françoise’a Mektuplar”[tefrika], mütercimi: Kırmızı Beyaz Kulübü, ss.92-95.
 , “Kıssa-i Garam”[hikaye], mütercimi: Fazıl Ahmet, ss.95-96.
 , “Muhaberat”, s.97.

Aded : 7, 29 Teşrin-i Evvel 1324 (11 Ocak 1909 Pazartesi)

- Halide Salih, “Karanlıklarda”[şiir], s.97.
 [elif]. Ulviye, “Otomobil Geçerken”[şiir], s.97.
 Atıf Celal, “Çocukluk Hatıratımdan”[nesir], ss.97-98.
 Behiye Refet, “Valide Rüyası”[nesir], s.98.
 Faik Ali, “Melal”[şiir], s.98.
 Tahsin Nahit, “Bir Ruh-ı Necibe Karşı”[şiir], s.98.
 Enis Avni, “Hicranlardan Sonra”[şiir], ss.98-99.
 Fazıl Ahmet, “Zehir Katreleri”[nesir], s.99.
 Muhittin, “Yalnızsın”[şiir], s.99.
 Celal Sahir, “Heyecanat-ı Mahasin”[şiir], s.99.
 Nigar bint-i Osman, “Zeynep Sümbül Hanım”[nesir], ss.99-100.
 Asaf Nefi, “Kadın Muharrirler: Madam de Borde Valmor”, ss.101-102.
 Mahmut Sadık, “Şehirli Düşünceler: Gücüme Gitti”[nesir], ss.102-103.
 Jules Fréval, “İzdirabat-ı Meçhule: Monsieur Prévost’nun Hatası”, mütercimi : Mehmet Ali, ss.103-105.
 Hakkı Behiç, “Kısm-ı Siyasi: Mümtaziyet-i Nisvan ve Kadınlara Hürmet”, ss.105-107.
 Halide Salih, “Raik’in Annesi”[hikaye], ss.107-109.
 Marcel Prévost, “Françoise’a Mektuplar”[tefrika], mütercimi : Kırmızı Beyaz Kulübü, ss.109-111.
 , “Kıssa-i Garam”[hikaye], mütercimi: Fazıl Ahmet, ss.111-112.
 , “Muhaberat”, ss.113-114.